

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2019.8.20>

Осадчук К.М.

*аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету № 6
Львівський державний університет внутрішніх справ*

ХТО МАЄ ВИКОНУВАТИ ПОКАРАННЯ У ВИГЛЯДІ ШТРАФУ?

Постановка проблеми. Сьогодні в законодавстві не врегульовано питання, хто має виконувати покарання у вигляді штрафу, що створює проблеми під час його практичного виконання. Якщо винна особа добровільно його сплатила в термін, тоді орган пробації тільки здійснює контроль за його виконанням. Що ж робити, якщо винна особа не має бажання добровільно сплачувати штраф?

Огляд останніх досліджень і публікацій. Останім часом дуже багато науковців досліджує питання створеного нового органу пробації. досліджуються загальні засади роботи цього органу, однак відсутні роботи щодо такого повноваження, як виконання покарань у вигляді штрафу.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є узагальнення наявної проблеми та знаходження шляхів її вирішення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 26 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) засуджений зобов'язаний сплатити штраф у місячний термін після набрання вироком суду законної сили і повідомити про це кримінально-виконавчій інспекції за місцем проживання шляхом пред'явлення документа про сплату штрафу [1].

Відповідно до Закону України «Про пробацію» від 05 лютого 2015 року на базі кримінально-виконавчої інспекції створили орган пробації. З цього моменту починаються колізії у законодавстві. По-перше, не внесено зміни до КВК України, відповідно до якого контроль за виконанням покарання у вигляді штрафу здійснює кримінально-виконавча інспекція, якої не існує. Замість неї є орган пробації, про

який ні слова не сказано у цій статті Кодексу. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про пробацію» одним із завдань пробації є виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. До названого завдання можна було б віднести таке покарання, як штраф. Однак у статті 7 вказаного Закону міститься перелік підстав для застосування пробації, серед яких є такі:

- письмовий запит суду до органу пробації про надання досудової доповіді щодо обвинуваченого;
- обвинувальний вирок суду, яким особу засуджено до покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт;
- обвинувальний вирок суду, яким особу засуджено до позбавлення волі на певний строк;
- обвинувальний вирок суду, яким особу засуджено до обмеження волі;
- обвинувальний вирок суду, яким особу звільнено від відбування покарання з випробуванням;
- ухвала суду про заміну покарання у вигляді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк покаранням у вигляді громадських робіт або виправних робіт;
- ухвала суду про звільнення від відбування покарання вагітної жінки або жінки, яка має дитину віком до трьох років;
- акт про помилування, яким засудженому замінено покарання або невідбуту частину покарання покаранням у вигляді громадських робіт або виправних робіт [2].

Жодного слова не сказано про виконання покарання у вигляді штрафу.

Однак для врегулювання такої колізії був прийнятий Порядок виконання уповноваженими органами з питань пробації судових рішень про призначення покарання у вигляді штрафу (від 25 травня 2018 року), в якому в розділі II вказані обов'язки органу пробації, а саме: 1) облік засуджених, 2) контроль за строками сплати штрафу засудженими, 3) внесення до суду подань стосовно засуджених, які порушують строки сплати штрафу або ухиляються від сплати штрафу [3].

Відповідно до цих обов'язків орган пробації не виконує покарання у вигляді штрафу, а тільки здійснює контроль за його виконанням.

У ст. 533 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) «Наслідки набрання законної сили судовим рішенням» зазначено, що вирок або ухвала суду, які набрали законної сили, обов'язкові для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для всіх фізичних та юридичних осіб і підлягають виконанню на всій території України. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у кримінальному провадженні, вирішує суддя суду першої інстанції одноосібно, якщо інше не передбачено КПК України [4].

Суд разом із розпорядженням про виконання судового рішення надсилає його копію відповідному органу, установі, на які покладено обов'язок виконати судові рішення відповідно до ч. 2 ст. 535 КПК України. Якщо судові рішення або його частина підлягає виконанню центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), суд видає виконавчий лист, який зобов'язує до виконання в порядку, передбаченому Законом України «Про виконавче провадження». Органи, що виконують судові рішення, повідомляють суд, який постановив судові рішення, про його виконання відповідно до ч. 4 ст. 535 КПК України. Указаний

у КПК України Порядок виконання покарання у вигляді штрафу не узгоджується із регламентацією КВК України (ст. 22, 26 КВК України) і потребує відповідного корегування. Уважається, що місцеві суди не є органами, які мають самостійно виконувати свої вироки в частині покарання у вигляді штрафу, оскільки це суперечить загальним приписам здійснення правосуддя в Україні, а також не узгоджується з основними функціями судової влади, які визначені Конституцією України.

Ця думка підтверджується і у Роз'ясненні судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України (ВССУ) з приводу питань, які виникають при виконанні судових рішень у кримінальних справах, зокрема про стягнення штрафу.

Метою прийняття Верховною Радою України Закону України від 4 листопада 2010 року № 2677-VI «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» та деяких інших законодавчих актів України щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» було вдосконалення законодавства, що регулює діяльність органів Державної виконавчої служби та процедури виконавчого провадження, поліпшення ситуації щодо примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб). Однак, як засвідчила судова практика, реалізувати її сповна не вдалося, оскільки норми вищевказаного Закону не узгоджені між собою та не враховують положень інших нормативно-правових актів.

Так, у положеннях ст. 404 попередньої редакції КПК України законодавець, визначаючи порядок звернення вироку до виконання та порядок заміни штрафу іншим видом покарання, не вказав орган, уповноважений виконувати покарання, зазначивши лише загальне формулювання «орган, на який покладено обов'язок виконати вирок». У ст. 410 КПК України зазначено, що питання про заміну штрафу покаранням у вигляді громадських або виправних робіт відповідно

до ч. 4 ст. 53 Кримінального кодексу України (далі – КК України) вирішується суддею районного (міського) суду за поданням органу, що відає відбуванням покарання, або за клопотанням колективу. Слід зауважити, що наявна прогалина заповнювалася відповідними нормами КВК України. Зокрема, що стосується повноважень Державної виконавчої служби, то згідно зі ст. 12 КВК України в попередній редакції передбачалося виконання нею покарання у вигляді штрафу і конфіскації майна, а у ст. 26 КВК України зазначалося, що у разі несплати засудженим штрафу у встановлений законом строк його стягнення провадиться примусово Державною виконавчою службою на підставі виконавчого листа, виданого судом, який постановив вирок. У проєкті закону в ч. 2 ст. 26 КВК України пропонувалося передбачити, що суд може замінити несплачену суму штрафу покаранням у вигляді громадських або виправних робіт відповідно до закону за поданням кримінально-виконавчої інспекції, але під час другого читання цього проєкту у Верховній Раді України законодавець відмовився від такої ініціативи.

Після внесення вищезазначеним Законом змін до ст. 12 КВК України з переліку повноважень Державної виконавчої служби виключено примусове виконання покарання у вигляді штрафу. Однак такі повноваження не покладено на жоден інший орган. З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України ці положення та питання взагалі не були врегульовані та висвітлені. Отже, чинне законодавство безпосередньо не врегульовує питання способу виконання покарання у вигляді штрафу.

Виконання покарання у вигляді штрафу і контроль за виконанням такого покарання фактично покладається на два інститути. Зокрема, контроль покладається на засудженого та уповноважений орган служби пробації. Під час призначення штрафу засудженому в суді необхідно пояснити не тільки терміни сплати штрафу, але й правові наслідки зліс-

ного ухилення від сплати штрафу і те, що таке покарання буде замінено суворішим видом покарання відповідно до санкції статті, за якою засуджений притягається до кримінальної відповідальності.

Багато вироків судів про сплату штрафу, на превеликий жаль, не виконується. Добровільна сплата штрафу у встановлений законом місячний термін означає, що покарання виконане. На практиці закріплення відомостей про закінчення виконання покарання здійснюється шляхом долучення до матеріалів кримінальної справи квитанції про сплату призначеної судом суми штрафу. У разі призначення штрафу з розстрочкою виплати певними частинами засуджений зобов'язаний сплачувати штраф у розмірі та у строки, встановлені вирокіом суду. Про сплату відповідної частини штрафу засуджений повідомляє службу пробації шляхом пред'явлення документа про сплату відповідної частини штрафу.

Однак наявні прогалини в законодавстві та відсутність необхідних юридичних норм у статті 26 КВК України, якими з огляду на принципи права мало б бути врегульоване питання виконання штрафів в кримінальних провадженнях, всупереч самій суті права та в порушення принципу верховенства права активно використовуються керівниками новостворених служб пробації.

Відповідні розпорядження Слов'янського міськрайонного суду Донецької області про виконання вироків, що набрали законної сили, якими осіб засуджено до покарання у вигляді штрафу, повертаються на адресу суду. При цьому органами пробації робиться акцент на тому, що нині пробація ніяк не пов'язана з виконанням такого майнового покарання, як штраф, ця категорія засуджених не належить до суб'єктів пробації.

Отже, прийнятий Верховною Радою України Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про виконавче провадження» від 4 листопада 2011 р. № 2677-VI та деяких інших законодавчих актів України

щодо вдосконалення процедури примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб)» та Закон України «Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів» від 8 квітня 2014 р. № 1186-VII не узгоджуються між собою в частині чіткого визначення суб'єктів виконання кримінального покарання у вигляді штрафу, їх компетенції та відповідної правової регламентації юридичної процедури виконання цього покарання.

Як свідчить судова практика, реалізувати внесеними до законодавства України змінами процедуру виконавчого провадження і поліпшення ситуації щодо примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб) з такого виду покарання повністю не вдалося, оскільки норми законів не узгоджені між собою та не враховують положень інших нормативно-правових актів.

Висновки. Аналізуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що законодавець

покладає обов'язок виконувати покарання у вигляді штрафу безпосередньо на самого засудженого. А орган пробації має обов'язок тільки контролювати, як виконує своє покарання сам засуджений. Ми вважаємо це великою прогалиною у нашому законодавстві. Також відсутність можливості примусового виконання покарання у вигляді штрафу не полегшує роботу органу пробації, адже існує багато недобросовісних засуджених, які будуть шукати будь-які можливості, щоб уникнути сплати штрафу.

Примусово стягнути його уповноважений орган служби пробації не може через відсутність у кримінально-виконавчому законодавстві такого способу виконання покарання. Отже, необхідно внести зміни до чинного законодавства. Зокрема, потрібно привести у відповідність до чинного законодавства Кримінально-виконавчий кодекс України, по друге, необхідно надати способи та повноваження органу пробації для здійснення примусового виконання покарання у вигляді штрафу.

Анотація

На шляху розвитку держави з 2010 року, коли було розпочато системні реформи, Верховною Радою України прийнято чимало законів, серед яких Кримінальний процесуальний кодекс, закони про внесення змін та доповнень в Кримінальний кодекс України. Не оминув законодавець і нормативні документи, що стосуються порядку та умов виконання кримінальних покарань.

Сьогодні покарання у вигляді штрафу є досить популярним та актуальним. Це пов'язано із змінами економічного та суспільного ладу в Україні. У період економічної кризи громадяни більше переживають за свої матеріальні блага, а саме гроші. Такий страх і використовує законодавець, щоб стримувати осіб від вчинення злочину, хоча такий вид покарання визнається м'яким. Відповідно до нових тенденцій законодавець вносить зміни до різних нормативно-правових актів. Однак не завжди вдало та в повній мірі, чим породжує чимало прогалин в законодавстві. З огляду на це виникає багато запитань. Як м'яке покарання можна призначати за особливо тяжкі злочини? Наскільки відповідає розмір штрафу у санкціях Особливої частини Кримінального кодексу України вчиненому злочину? Хто має виконувати покарання у вигляді штрафу? Як пояснюється відсутність можливості примусового виконання покарання у разі добровільної відмови його виконати винною особою? Чи відповідають терміни один одному у нормативно-правових актах?

Зазначені прогалини в законах України створюють для засуджених осіб можливість не виконувати покарання у вигляді штрафу, тому у таких осіб створюється враження безкарності, що породжує вчинення повторних злочинів. Можливо, законодавець вважає такий вид покарання

настільки незначним, що не приділяє йому особливої уваги. У статті висвітлена одна із прогалин кримінального законодавства.

Ключові слова: штраф, покарання, орган пробації, виконання покарання, кримінально-виконавча інспекція, повноваження.

Osadchuk K.M. Who should execute penalty in the form of a fine?

Summary

On the way of development of the state, since 2010, when systemic reforms were initiated, the Verkhovna Rada of Ukraine adopted a lot of laws, including the Criminal Procedure Code, laws on amendments and additions to the Criminal Code of Ukraine. The legislator and normative documents concerning the order and terms of execution of criminal punishments did not pass.

For the present, punishment in the form of a fine is quite popular and relevant. This is due to changes in the economic and social order in Ukraine. During the economic crisis, citizens are worried about their material wealth, and in particular money. This fear is used by the legislator to deter persons from committing a crime. Although this type of punishment is recognized as the most lenient one. In accordance with new trends, the legislator and makes changes to various legal acts. However, it is not always successful and in full, what generates a lot of gaps in legislation. This raises many questions. How can the most mild punishment be imposed for particularly serious crimes? How much is the amount of fine in the sanctions of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine in accordance with the crime committed? Who should execute penalty in the form of a fine? Absence of the possibility of compulsory execution of a punishment with the voluntary refusal to execute it by the guilty person? Conformity of terms in normative legal acts and many others. These gaps in the laws of Ukraine create the possibility for convicted persons not to execute the penalty in the form of a fine, and accordingly, the data of these persons creates the impression of impunity, which gives rise to repeat offenses. Does the legislator believe this type of punishment is so insignificant that it does not pay particular attention to it? This article covers one of the gaps in criminal law.

Key words: fine, punishment, probation body, execution of punishment, criminal-executive inspection, powers.

Список використаних джерел:

1. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 24.07.2019).
2. Про пробацію : Закон України від 05 лютого 2015 року № 160-VII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 24.07.2019).
3. Порядок виконання уповноваженими органами з питань пробації судових рішень про призначення покарання у вигляді штрафу : наказ Міністерства юстиції України від 24.04.2018 р. № 1301/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0544-18?lang=uk> (дата звернення: 24.07.2019).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI / Верховна рада України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1003-05> (дата звернення: 05.06.2018).